

Leer jongeren dat hun stem ertoe doet!

Democratisch burger word je niet op je 18e verjaardag. Ook als kind of jongere ben je dat namelijk al en kan je invloed uitoefenen op de samenleving waarin je leeft. Alleen geven we dat jongeren, en met name jongeren in het (voorbereidend) beroepsonderwijs, veel te weinig mee. Goed burgerschapsonderwijs kan daar volgens burgerschapsexpert Bram Eidhof verandering in brengen.

Een boycot uitroepen, een burgerinitiatief beginnen of een protestmars organiseren. Allemaal manieren om als burger je invloed uit te oefenen. Maar we zijn het ons niet altijd bewust. Terwijl je invloed aanwenden belangrijk is om machtsmisbruik te voorkomen of bijvoorbeeld op te komen voor gelijke rechten. Het maakt deel uit van onze democratische structuur en cultuur. Die we uiteindelijk als mensen samen bouwen en onderhouden. Des te belangrijker, volgens Eidhof, om kinderen en jongeren dat besef al vroeg bij te brengen.

Drijfveer

“Ik zie niets liever dan dat leerlingen die zich eerst onbeholpen en machteloos voelen, gaan ontdekken dat hun stem ertoe doet en dat ze verschil kunnen maken”, vertelt Bram Eidhof, gevraagd naar zijn drijfveer. Maar al te goed herinnert hij zijn eigen gevoelens van boosheid en onrechtvaardigheid tijdens zijn middelbareschooltijd. Die lieten een indruk na die hem, na meerdere cum laude afgeronde studies en voltooiing van zijn promotie-onderzoek in 2015, bracht

bij het thema waar hij zich nu als dertiger elke dag hard voor maakt: goed burgerschapsonderwijs in Nederland.

Containerbegrip

Burgerschap, een containerbegrip dat ook nog eens cultuur- en plaatsgebonden is. Niet te verwarren met staatsburgerschap, een juridische status die door je paspoort wordt bepaald. Burgerschap gaat over hoe je je als burger kan manifesteren in sociale, maatschappelijke en politieke contexten, zoals in de klas, wijk en samenleving. Dat houdt meer in dan je stem uitbrengen bij verkiezingen. Strijden voor de rechten van het ongeborn kind of in actie komen tegen klimaatverandering zijn ook voorbeelden van burgerschap tonen.

In tijdens van corona en toeslagenaffaires liggen de burgerschapsthema's voor het oprapen. Ook al ziet Eidhof vooruitgang in het land, toch is het toerusten van leerlingen op hun rol als burger voor veel scholen een worsteling. De Inspectie van het Onderwijs noemt het huidige burgerschapsonderwijs ‘een lappendeken aan activiteiten’. Daar moet in

2021 met een nieuwe wet een einde aan komen. De inspanningsverplichting maakt plaats voor een wettelijke opdracht tot burgerschapsvorming, al behouden scholen veel vrijheid voor de invulling ervan.

Machteloosheid

De tijd van vrijblijvendheid is voorbij en dat juicht Bram Eidhof toe. De universitair docent burgerschapsonderwijs aan de Universiteit voor Humanistiek kondigt tijdens het interview zijn vertrek als docent aan, om zich toe te leggen op zijn bijdragen aan de praktijk en beleid. In die praktijk is nog veel te doen. Eidhof laat zien dat Nederlandse jongeren overwegend democratisch gezind zijn en relatief goed scoren op het respecteren van het recht op een eigen mening van anderen. Maar hij spiegelt ook minder positieve uitkomsten van onderzoek voor: zes op de tien jongvolwassenen voelt zich politiek machteloos, Nederlandse jongeren hebben ten opzichte van vergelijkbare landen weinig burgerschapskennis, en Nederland heeft een plek in de achterhoede als het gaat om basale democratische houdingen zoals het respecteren van gelijke rechten.

Good practices

Goed burgerschapsonderwijs moet daar verandering in brengen. Met zijn wetenschappelijke kennis en praktijkervaring helpt Bram Eidhof het onderwijs daarbij op weg. Zo schreef hij samen met twee collega's het Handboek Burgerschapsonderwijs.

Bram Eidhof is universitair docent burgerschapsonderwijs (tot jan 2021) en adviseur en ontwikkelaar van burgerschapsprogramma's. Eidhof gelooft erin dat we jongeren meer vertrouwen en macht mogen geven.

onderwijs, dat aanzet tot actie. Een boek dat met liefde voor het thema is geschreven en durft te raken aan wat er schort. Maar ook begrip toont voor de complexiteit ervan en op non-directieve wijze ideeën aandraagt voor het ontwikkelen van burgerschapsonderwijs. Met good practices van vijf zeer verschillende scholen uit het hele land hopen de auteurs het onderwijs te inspireren.

Tweederangsburgers

Naast inspireren durven Eidhof en zijn medeauteurs ook te confronteren. 'Een democratie is alleen legitiem als de hele demos (volk) invloed heeft', schrijven ze in het boek. Dat is volgens hen nu niet zo. Mensen met een middelbare beroepsopleiding maken bijvoorbeeld veel minder gebruik van hun kiesrecht dan mensen met een theoretische opleiding. Bezorgd licht Eidhof toe: "Jongeren tussen de 18 en 25 jaar met een beroepsopleiding gaan

maar liefst 30 procentpunt minder vaak stemmen dan hun leeftijdsgenoten met een theoretische opleiding. Bij volwassenen zien we dat ook terug. Dat vertaalt zich naar wat er in de praktijk door de politiek besloten wordt. Hoe kun je je een volwaardige democratie noemen als je een bepaalde groep niet structureel aan het woord laat en hun belangen niet behartigt?"

Net zo zorgelijk is hun constatering dat leerlingen op het vmbo en mbo-studenten een ander type burgerschapsonderwijs krijgen dan havis-ten en leerlingen op het vwo. "Het is misplaatst om vmbo-leerlingen als tweederangsburgers te behandelen, door in het burgerschapsonderwijs de nadruk te leggen op het aanpassen aan normen en waarden, terwijl we vwo-leerlingen leren om kritisch te reflecteren en de maatschappij te veranderen", zegt Eidhof.

Het vooroordeel is dat ze niet slim genoeg zouden zijn en onvoldoende

abstractieniveau hebben. Terwijl onderzoek laat zien dat leerlingen op het vmbo een rijker beeld van het concept democratie hebben dan vwo-ers. Leerlingen in het beroepsonderwijs verschillen wel in taal, maar niet per se in inzicht.

Kansen compenseren

Democratische houdingen en kritische denkvaardigheden leren jongeren niet vanzelf, maar moeten ze ergens aanleren. Goed burgerschapsonderwijs maakt volgens Eidhof wel degelijk verschil en compenseert ongelijke democratische kansen. "Leerlingen in het beroepsonderwijs zitten ook vol ideeën, maar niet zo vol van zelfvertrouwen. Ik zie daar dat sommigen al zo jong in hun leven voelen dat de samenleving niet op hen zit te wachten. Dat heeft grote consequenties, want dat ze zich minder en machtelozer voelen, zie je terug aan hun stem in de samenleving." Minder burger-

schapskennis leidt tot minder politieke participatie, en gevoelens van machteloosheid leiden tot apathie, frustratie en in het slechtste geval tot radicalisering, schrijven Eidhof en collega's in hun boek. Eidhof dringt erop aan om niet alleen jongeren met een beroepsopleiding, maar alle opgroeiende kinderen en jongeren serieuzer te nemen. In zijn stem klinken respect en vertrouwen door, als hij praat over de ervaring die hij opdoet met de burgerschapsprogramma's die hij ontwerpt en uitvoert: "Als jongeren een keer ervaren dat ze verschil kunnen maken, ontwikkelen ze geloof in eigen kunnen."

Oefenplaats

Burgerschapsonderwijs kan hierbij het verschil maken. Eidhof ziet burgerschapsonderwijs als een kerntaak van school, omdat het onderwijs de autoriteit op het gebied van leren is, bijna iedere minderjarige bereikt, diversiteit kent en als minimaal een soort oefenplaats is voor burgerschap. Het is voor kinderen de plek om belangrijke burgerschapscompetenties te leren. In het handboek beschrijft Eidhof het ultieme recept voor burgerschapsonderwijs. Dat begint bij het formuleren van een schoolbrede visie en met tijd en geld beschikbaar stellen voor het ontwikkelen van een samenhangend lesprogramma. Het geeft eigenaarschap aan een kleine groep trekkers of een burgerschapsscoördinator. Verder op de horizon zorgt het voor transfer naar contexten buiten school en smeedt het pedagogische allianties met jongerenwerk en sportverenigingen.

Stip op de horizon

Ter relativering benadrukt Eidhof: "Maar ik ben ook een pragmatisch idealist. Zet die stip op de horizon en kijk vervolgens naar de moge-

lijkheden voor jouw school. Beter meerdere kleine stappen succesvol nemen dan met grote stappen struikelen. Dat kunnen drie concrete leerdoelen voor dat jaar zijn. Of een jaar uittrekken om met docenten, leerlingen en ouders te bepalen wat je met burgerschap wil doen. Ook kunnen docenten hun expertise delen en bijvoorbeeld een interne workshop aan elkaar geven of samen een gereedschapskist met werkvormen bedenken."

Scholen zijn zich er te weinig van bewust dat burgerschap nu al - in

Beter kleine stappen
succesvol nemen dan
met grote struikelen

meer of mindere mate - terugkomt in elk schoolvak. Van betekenisvolle vragen stellen bij Nederlands tot een ethisch oordeel leren vormen bij economie of geschiedenis. Van respectvol omgaan met kritiek bij maatschappijleer tot leren omgaan met verschillen en met winnen en verliezen bij lichamelijke opvoeding. Om tot goed burgerschap te komen moet je ook goed leren rekenen, kennis van geschiedenis hebben en taalvaardig zijn. Elke leraar kan daarbij volgens Eidhof

verschil maken voor een kind. Wat een docent of leerkracht volgens Eidhof morgen al kan doen is zijn of haar leerlingen met regelmaat vragen waar ze boos of gefrustreerd over zijn en daarover doorpraten. Hen leren om open te staan voor het perspectief van een ander, en onderscheid leren maken tussen meningen en feiten. Nagaan of iets waar is, wordt in tijden van 'alternatieve feiten' steeds belangrijker.

Samenleving betrekken

"Een van de leukste interventies is om leerlingen aan het denken te zetten door advocaat van de duivel te spelen en hen uit te dagen op hun aannames", vertelt Eidhof enthousiast. Waarbij een veilig klasklimaat en pedagogisch-didactische kwaliteiten wel belangrijke voorwaarden zijn.

Burgerschapsonderwijs een plek geven in het curriculum en de schoolcultuur is een kwestie van lange adem. Daar zit Bram Eidhof niet over in: "Scholen moeten erin geloven en het voor zichzelf leuk maken. Dan gaan ze op korte termijn zien dat ze veel verschil maken en dat jongeren zich ontwikkelen. Dat geeft veel voldoening en dan voelt het niet als een pelgrimstocht. Een school hoeft het ook niet alleen te doen en mag de vraag stellen: wat kan de samenleving voor mij doen? Daar kan de school ook de gemeente, jongerenwerk of andere clubs bij betrekken."

De lees-, luister- en kijktips van Bram Eidhof

- Zijn eigen boek, Handboek Burgerschapsonderwijs.
- Boek Daran Acemoglu en James Robinson, Why Nations Fail.
- Kijktip YouTube 'The Middle Ground'.

Meer weten of verder lezen? Kijk op pagina 28 voor een overzicht van alle aanbevelingen uit deze speciale editie van OnzeJeugd.NU!